Було:

Село і серце одпочине,

Село на нашій Україні...

А потім раптом—

Шуміли вітри, ранками сизими плекані, сміялись пожежі роздертими вустами, клекотіли села. І —

Втихомирились.

Тільки попіл розвіявся по стерні й затоптано межі панських ланів...

Тепер по-звичайному: посередині мурована волость колишня розсілась купчихою під старими осиками; біля волості— старі колоди не знати від якого часу, хто привіз і коли підуть у діло; майдан, застелений споришем, прибирається коло тинів бур'янами; а далі, скільки око бачить—хати, садки, городи, хати, хати й левада.

Мовчить левада: хто зна, чи згадує вона старе, чи прислухається, як шарудить коло греблі річка Карлівка (за шведа король проїздив отут). Дрімає село. Тільки на червоній вивісці, що над ґанком, білими літерами вже не "волость", а Виконком, та всередині, саме під портретом Луначарського, папірець чітко написаний:

"Товариші незаможні селяни! Всеукраїнський з'їзд комнезамів прийняв шиф над воздушним плаванням..."

Риплять спроквола виконкомівські пера, як чумацька мажа про сіль, шелестить степовою тирсою папір, і байдуже, ліньки літають від стелі на столи, з столів на стінку уїдливі мухи — буденний день.

Та це дарма. Голова сільради Сердюк і писар виконкому Калита вже лежать черевом долі під рясною грушею на шкільному дворі. Полуденне сонце залило майдан, ніжно цілує голівки соняшників, а потім стомлене тихо журиться воно на землі під старими яблунями.

Сердюкові зараз мало діла до того, які там візерунки витіває сонце — він тупо дивиться на велику, порожню школу, тільки настирлива думка вперто сверлить голову: "Н^ в кого ж воно вже вигнали?.." Сердюк перебирає в пам'яті всі кутки села, й раптом його очі засвітяться тихим щасливим вогнем, і лагідні зморшки вкриють старе лице.

— Єсть! У Крамарчука вчора запарювали.

Тоді наче ще більше почервоніє вишневий ніс у Калити, а Сердюк скочить на жваві, підбадьорені ноги, крутне сивого вуса й прудкими кроками, як чоловік і його тінь, Сердюк із Калитою простують на край села.

Ополудні чи вже надвечір Сердюк із розстебнутою чемеркою, веселим, жартівливим лицем і трохи гучнішим голосом піде підписувати "бамажки" й трохи згодом:

— А куди б його на вечерю?..

Далі цього Сердюкова думка й не сягає. Та й навіщо? Обрала його, Сердюка, шість місяців тому громада, настановила за предсідателя у волості, а йому — аби в город "бамажки" йшли та хліб до станції гнали. А прийде кінець — ну, так що ж: хіба мало в Сердюка землі й чи ж задарма стоїть худоба? А до обіду чи до вечері, як що таке там, то й сам уміє "гнати".

Якось воно буде.

Надвечір до села приїхав раптом уповноважений перевиборів до рад товариш Бурдун.

Це нагнало Сердюкові суму. Він не любить приїзду в село "начальства": скільки клопоту, а в перспективі — нудні, довгі засідання й порожня вечеря. Сердюк ще й досі добре пам'ятає той день (тоді ще він і предсідате-лем не був), коли якось приїхали з міста й загадали сход.

Тоді плакали від поту великі стіни просторої школи й по всіх кутках стримували сопіння дядьки. Красно говорив товариш і все було б гаразд, якби не оте кляте:

— ...а тому й пропоную таку резолюцію: "Ми, селяни села... обіцяємо вчасно й акуратно внести накладену на нас продразвьорстку, а також клянемося напружити всі наші сили на знищення в корені бандитизму"...

У задніх рядах тоді зчинилась страшенна метушня. Сердюк перший запримітив спереду, як один по одному дядьки шмигали в двері, і раптом там зробився тиск. Товариш спалахнув і вражений замовк: розминаючи сусідам ліктями боки, селяни перлися на двір. Товариш похопився:

— Товариші селяни! Товариші! Ви не зрозуміли мене... Я пропоную резолюцію. Ця резолюція...

Селян було пізно зупиняти.

— Як уже пішла резолюція та развьорстка, так краще, Хомо, тягни додому!

— Та воно конешно. На чорта!

— Ми думали — воно так собі, побалакати, аби... Зала хутко порожніла. Сердюк жалісно тоді помітив,

що йому тікати було вже ніяк: на передніх ослонах сиділи незаможні та коло дверей шкільні сторожі, яким усе'дно губити було нічого. Резолюцію тоді ухвалено одноголосно, й Сердюк підіймав за неї руку також... Було...

Але раз тепер Сердюк — за предсідателя у волості й на село наїхало начальство — хочеш не хочеш, а йди. Бо ж —"центр"!

Сердюк почухав під картузом вогке й липке від духоти волосся, важко зітхнув, застебнув на всі гаплики чемерку, схопив під пахву якісь папери навмання й пішов до виконкому. На об'єднаному засіданні виконкому з комнезамом, де товариш Бурдун мав прочитати доповідь, присутність незаможників боляче вразила Сердюка.

"Ну, що оці "комики"? Босота!., і сама б хотіла випити, та й хіба ж не п'є! А поскаржаться, мабуть, сучі сини. Усе докажуть йому",— тужно подумав він, увійшовши до "предсідательської".

Перед початком засідання балакали про податок і врожай на пшеницю. Бурдун зрідка кидав окреслені певністю слова, часто курив із розмальованої коробочки довгі цигарки й більше слухав. Кандидат сільради старий Сусідка причелепав на засідання також. Сусідка — філософ, цікавиться релігією й любить на цю тему побалакати з "центром". Він підсунув до Бурдуна свого дзиґлика, розгладив надвоє бороду і з-під перехнябленої набік голови блиснув цікавими, старечими очима:

— Ну, а нащот віри як?

Бурдун мимоволі скривився, але ту ж мить подивився уважно на діда й жваво почав:

— Бачите, товаришу, ми дивимось на цю справу так: релігія взагалі не потрібна людині; але, крім того, вона й багато шкодить. По-перше...

— А Біблія, скажемо, теж непотрібна?

— Розуміється!..

— Ну, а ось, приміром, таке місце в ній... (Сусідка міцний на Біблії, цим коником він завжди виїжджає, говорячи з "центром"). "І приїде же на землю анцихрист, ім'я же йому звериноє"... А знаєте, як звуть Троцького?

— ?

— Лев!

Бурдун підтягає чобота, закурює нову цигарку і з запалом переконує; тим часом розпочинається засідання, і стурбований Сердюк то розстібає, то знову застібає свою чемерку.

Порядок денний протоколу глибоко вражає Сердюка: перевибори ради...

Воно, правда, давно б уже слід сподіватись тих перевиборів, але ж хіба за бамажками вгледиш! Як би біди якої не вийшло...

Ясно стає тільки одне—"комики" приготувались і будуть патякати. Бурдун призвичаєним голосом читає інструкцію. Переходять до складання списку' неправомочних громадян, і до Сердюкового вуха крізь туман махорочного диму долітають рішучі, наче спеціально на нього спрямовані Бурдунові слова:

— ...спекулянти, самогонщики, куркульня, а також попівська шатія повинні бути ізольовані від Рад!..

Сердюкові не подобаються всякі нові слова, "куркулі", "шатія":

— Скільки на світі живемо і ніхто не знав. Повигадували ж, ледащі!..

Він погладив голене підборіддя, сіпнув уса і, як голова Ради, вирішив за потрібне сказати першим.

— Ну, як говорити — контрреволюціонери, то в нас такі знайдуться: Кушніренко, за царизни в пітьпебелях був, Голка урядником... жандармів ми так що й не бачили. Піп із дяком і тепер служать... Та й хіба ж вони захочуть сюди лізти!

— Треба ж записувати, щоб бува не забули,— діловито перебив голова комнезаму.

— Та хоч і записуйте — про мене!..— досадливо кикув Сердюк, а в голові пробігло: "Все вже, мабуть, розказали, все..." — Ну тільки, що більше, так, пожалуй, і не знайдеться.

— А спекулянтів кого знаєте?

— Та хгба що ото Полупанок або ще Грек Семен..— знову гладить підборіддя Сердюк.

— Забійченко, Погоріло, Мисочка?..— загомоніли незаможні.

— Та, пожалуй, що й Забійченко та Мисочка...— погодився Сердюк.— Ну, а щодо інших, так я так що й не звєстен...— наче виправдовується Сердюк, а думки, наче мухи в бабине літо: насідають, зледацюги, все вже доказали!

— Гаразд! Ну, а із самогонщиків хто тут є? — поклав на руку голову Бурдун.

Засідання завмерло, мов захлинулось. Сердюк знову застебнув чемерку, крутнувся на дзиґлику, убгав у груди холод і, безпорадно розвівши руки, м'яв кожне слово:

— Самогонщиків?.. Та як говорити по щирості, то в нас таких і немає. Хіба там ото до хрестин, чи до весілля, або на святки вижене хто... а щоб так ото хто робив, так я сказав би, що в нас і немає таких... та й хіба ж угледиш?

Список склали. Засідання скінчилося. Сердюк знає порядок: моргнув Калиті й підійшов до Бурдуна:

— Воно, товаришу, повечерять би вам треба. Проголодались, мабуть, добре...

— Та коли можна, я...— запинився на хвилинку Бурдун, але Сердюк допоміг йому:

— Воно, конешно... так тоді ходімо зараз!—моргнув знову Калиті, й пішли втрьох.

Коли вийшли на двір, Сердюк задивився на молоді зорі:

— Куди ж би вас повести?..— Перед ним стало руба питання: п'є чи не п'є?

— Тільки ведіть до заможних, бо що ж ми будемо об'їдати бідноту,— поставив Сердюка у сумнів Бурдун.

"Е-е, тут треба обережно,— подумав Калита;— треба щоб і до самогону близько, і не в самогонщика"

— Хіба до Коваля?

— Та хоч і до Коваля...— погодився Сердюк, тільки все не міг заспокоїтись — п'є, мабуть, невірний, п'є, тільки не показує. То ми знаємо, що ти там на засіданнях балакаєш, ні, ти тут скажи, коли на столі борщ парує та баба млинців із сметаною подасть! Що ти тут, голубе, заспіваєш?..

Коли прийшли до хати, Сердюк зняв шапку, махнув рукою й підійшов до баби:

— Ставте, хазяйко, борщу та ще чого там.— І для більшої ваги додав: — Із центру приїхали, проголодались за дорогу...

Коли посідали до столу, Сердюк помацав зовсім нецікавий йому ніж і не знав, з чого почати.

— Воно так повсіда,—як приїдеш вщкіяжь, так, хоч і умри, а їсти дай...так уже воно ведеться, що після дороги

так дуже їсти хочеться,., та ще, як у мороз або після дощу, та баба борщ на стіл поставить, так... воно й по чарці тоді добре...— кинув гачка. Бурдун мовчав.

"Чи ж п'є, чи не п'є? — знову спантеличило Сердюка.—-Та ні, конешно, п'є! Це тільки так, для хвасону значить. Або соромиться, може..."

На стіл подали борщ. Порозбирали ложки й узялись до хліба. Чарами вдарила пара Сердюкові в ніздрі, й засвербіло в горлі. Не видержав.

— Так, може, товаришу, того...за пляшкою послати б? До борщу воно, знаєте...

— Я не п'ю,— одрубав Бурдун, насупив брови й мовчки, похмурившись, став їсти.

Довбнею впало на Сердюка— пропав! І він, ковтаючи похапцем борщ, не виймав із миски очей. Не вгадав! Невже ж справді не п'є?

У неділю незаможники, підбадьорені присутністю на селі Бурдуна і помначміліції, постарались.

До виконкому урочисто сунула тичба людей. Попереду

тягли дві сулії з жовтим відблиском, а всередині, щоб

йому було в пам'ятку, чимчикував приголомшений само-

гонщик. Бурдуна викликали подивитись на ґанок. Сердюк

оддалік спостерігав надзвичайну картину. ^

"Пити другим так не дає, а сам візьме тепер собі, невірний!-—повезе в город нишком жлуктити. Тут ти святий та гожий, як тебе всі бачать, а що ти в городі з ним будеш робити? Знаємо таких! Бачили вже!.."

Незаможники, перебиваючи один одного, похапцем розповідали Бурдунові, як було. Бурдун, не діждавшись кінця балакання, перейшов до діла. Звелів поставити сулії на землю, озирнувся довкола, взяв стару лушню й...

"Невже розіб'є? — завмерло в Сердюкових грудях,— стільки добра пішло..."

— Дзелень-дзень-дзень!.. дзень...— останнім тріснутим лементом поскаржилось скло і замовкло. До Сердюкового носа долетів знайомий, приємний пах.

— Не п'є... От штука!

А далі засунув у кишені чемерки руки й сам до себе здивовано промовив:

— Це — якийсь малахольний!..— і переконливо додав собі: — Не інакше, як малахольний — сулію сам розбив! Хто таке бачив!..

1923